

JOLANA POLÁKOVÁ:**Smysl dialogu. O směřování k plnosti lidské komunikace**

Praha: Vyšehrad 2008, 78 s.

Kniha Jolany Polákové s názvom *Smysl dialogu* sa venuje princípu dialógu. Mieru dialogickosti charakterizuje predovšetkým stupeň celkovej, teda aj vnútornej spoluúčasti – stupeň *bytostnej vzájomnej otvorenosti*. Dialóg je vzťahovým dianím, ktorého zmysel sa nevyčerpáva prenášaním informácií alebo vytváraním konsenzu; týka sa ľudí nie ako spredmetiteľných a zastupiteľných jednotiek, ale ako jedinečných osôb s vlastnou slobodou a zodpovednosťou. Ich *vzájomné porozumenie* je cieľom dialógu.

Keď Poláková hovorí o dialógu ako *techné*, chce jasne naznačiť, že dialóg *aktivuje* predovšetkým naše ne-suverénne a ne-pragmatické osobné hĺbky, a to podobným spôsobom ako tvorba umeleckého diela.

Nevyhnutnou podmienkou dialógu je úsilie oslobodiť sa od jeho *prekážok*, akými sú: ničenie druhých, ovládanie druhých, parazitovanie na druhých, ľahostajnosť k druhým. Úsilie o odstup od prekážok dialógu sa preto opiera o ľudskú schopnosť slobodne sa povzniesť nad situačný a utilitárny horizont myslenia a konania a slobodne doň znovu vstupovať, a to len so stále obnovovaným vedomím hodnotového zakotvenia v tom, čo je od všetkých situácií a od všetkých ľudských cieľov absolútne nezávislé. Reč mravného zákona i reč mravných hodnôt sú najpôvodnejšie vnímateľné ako *výzva* transcendentného Boha vyslovená mimo všetkých kontextov, a preto človekovi blízka tak, že predchádza (a umožňuje) aj jeho *slobodu* (porov. zvlášť E. Lévinas: *Autrement qu'être ou au-delà de l'essence*, 1974). Sloboda podmienená vzťahom k Bohu – táto *heteronómna* sloboda – nie je teda len slobodou *k*, ale slobodou *priamo* už v dialógu. Druhá podmienka dialógu je vnútorne spojená s prvou (t. j. so slobodou). Zodpovednosť dovŕšuje a naplňuje slobodu, pretože môže človeka tak ako nič iné zbaviť výlučnej gravitácie k sebe samému a viesť ho k druhým. Zodpovednosť uskutočňovaná *s Bohom* teda nielen že umožňuje realizáciu všeludskej vzťahovosti v jej plnom rozsahu, ale pomáha tiež nepodľahnúť obavám a rezignácii v situácii elementárneho nedostatku *vzájomnej* komunikácie a zodpovednosti, konštatuje Poláková. Tolerancia ako tretia podmienka, ktorá umožňuje dialóg, druhého nielen vyzýva, ale vytvára mu aj potrebný akceptujúci priestor. *Tolerancia* znamená *znášanie* iného. Tolerancia nie je ľahká. Preto je v plnom rozsahu možná len v radikálnej otvorenosti. Jej elementárnym východiskom je schopnosť neurobiť sám zo seba meradlo. Tolerancia ako podmienka dialógu však zároveň neznamená ustupovanie zlu. Smerovať k dialógu predpokladá jasne pomenovať činy a postoje, ktoré dialóg ohrozujú, a postaviť sa proti nim. Riskantná vydanosť a nevykoreniteľne pozitívna otvorenosť – v ktorej človek zásadne ponecháva na druhého, aby sám, zvnútra navonok zmenil svoje zmýšľanie a počínanie – je paradoxne najsilnejšie pôsobiacou podmienkou dialógu, zdôrazňuje Poláková.

Nástrojovú úlohu v každodennom vytváraní dialogického spoločenstva majú: umenie rásť, umenie dávať, umenie prijímať a umenie rešpektovať. Osobný rast nie je plodom prevažujúcej zameranosti na seba, ale je možný len v *otvorenosti*, práve ako nástroj dialógu. Prebieha ako objavovanie a využívanie toho, čím sme bytostne obdarovaní. Vzťah k Bohu dáva človeku stabilitu a nezávislosť ako nevyhnutné predpoklady rastu. Dávanie, ktoré je prostriedkom dialógu, pochopiteľne nie je suverénny akt. Človek je ho schopný až vtedy, keď si uvedomuje

aj svoju vlastnú potrebnosť. Nadradenosť a dominancia môžu byť prejavom „tvrdosti srdca“ a skrytých obáv. Umením prijímať sa utvára osobná hĺbka, do akej sú si účastníci dialógu navzájom otvorení a na pôde ktorej spolu komunikujú. Prijatť druhého preto znamená poskytnúť mu bezpečie, načúvať mu a oceniť ho. Toto prosté umenie je uskutočniteľné len vo vnútornom postoji „čistoty srdca“: Keď sa nám druhý človek vydáva so všetkou svojou zraniteľnosťou, musí sa naše prijatie čo najviac bližiť spôsobu, ktorým každého človeka *prijíma Boh*. Patrí k tomu, samozrejme, nielen vylúčenie akéhokoľvek zneužitia, ale i konštruktívne znášanie možných konfliktov (Vanier, J.: *Rodí se nová naděje. Čím je a má být komunita*. Praha 1997, s. 227). Predsa však má prijímanie ako nástroj dialógu svoje hranice. Je umožnené aspoň minimálnou ochotou viesť dialóg zo strany prijímaného človeka a podmienené schopnosťou a silou toho, kto prijíma. Takže aj (uvážlivé) *ne*prijatie sa môže udiat v dialogickom duchu, zdôrazňuje Poláková. Dialóg je dianie, ktoré potvrdzuje ľudskú dôstojnosť. Preto je viac než iné spôsoby komunikácie utváraný rešpektom. Rešpekt upevňuje konštruktívnu nezávislosť, a tým vytvára *skutočné* ľudské vzťahy.

Dialóg ako určitý spôsob komunikačnej praxe je nevyhnutne a evidentne sprevádzaný (vyjadreným i nevyjadreným) poznávacím vzťahom k náprotivku, s ktorým komunikujeme. Tiež v opačnom smere platí, že poznávacie vzťahy sú v určitom zmysle zakotvené v dialógu. Zdá sa, že epistemický dialóg je tou najotvorenejšou možnou teoretickou činnosťou, v ktorej sa nám približuje skutočnosť vo svojej živej *celistvosti* – nerozdelená na to, čo sa o nej už „vie“, a „neznámu“ alteritu – a sama primárne ovplyvňuje spôsob a rozsah nášho poznávania. Univerzálna skutočnosť je poznateľná len v bezprostrednom *vzťahu*, ktorý prekračuje akékoľvek hranice poznávania (porov. napr. Poláková, J.: *Možnosti transcendence*. Praha 1996, s. 63). V tomto vzťahu sa postupne odhaľuje, že k univerzalite Boha sa zmysluplne zbieha a obracia nielen všetko nám „známe“, ale aj celá, pre nás doteraz neznáma alterita všetkých vecí a osôb. Univerzalita Boha nás teda vedie k plnému kontaktu s celou skutočnosťou. V dialógu s ním (Poláková, J.: *Dialog s Bohem a filosofie*. Praha 1999) poznávame, že princípom usporiadania a zmyslu skutočnosti, ktoré tak nedokonale modelujeme svojimi konceptmi univerzálnych ideí, je osobný vzťah Boha ku všetkému, čo je. Celok skutočnosti – či už partikulárny (v plnej hĺbke svojej jedinečnosti a v nerušenej živosti svojho autentického bytia), alebo univerzálny (vo svojej absolútnej, všetko presahujúcej transcendencii) – nie je pre človeka nijako epistemicky opanovateľný, je však epistemicky kontaktovateľný na princípe dialógu. Dialogické poznávanie je teda špecifické svojím otváraním hraníc: Neuspokojuje sa s poznaním, ktoré potvrdzuje len samo seba, ide mu o poznanie, ktoré potvrdzuje *samu skutočnosť*. Nekonečný dosah dialogicky otvoreného epistemického vzťahu – založeného na pochopení, že poznateľnosť skutočnosti je viazaná predovšetkým podmienkami, ktoré *stanovuje skutočnosť* – môže otvoriť aj konečnú poznávajúcu identitu všetkému, čo ju presahuje, vysvetľuje Poláková.

V závere knihy sa Poláková pokúsila uplatniť dialogické poznávanie vo vzťahu k samotným východzím aktérom dialógu. Ľudia bývajú práve v súvislosti so svojou dialogickou kompetenciou označovaní (aj v našom texte) ako „osoby“. Ako osoby môžeme s druhými slobodne nadväzovať dialogické vzťahy predovšetkým preto, že aj oni sú ako osoby spolu s nami zakotvení v Bohu, s ktorým ľudia môžu zdieľať tvorivé osobné bytie. Skutočnosť Boha je priamym spôsobom objaviteľná len v *dialógu*. Počiatkom dialogického vzťahu s Bohom teda nie je okamih, v ktorom by sme možno mohli my „vidieť Boha“ – alebo o ňom mať akúkoľvek inú „skúsenosť“ –, ale chvíľa, v ktorej naopak (filozoficky povedané: neintencionálne) zachytíme *jeho* pohľad obrátený k nám. Vo vzťahových koordinátach troch tvárí Božieho osobného bytia sa evidentne ocitáme na prahu dynamickej plnosti bohato diferencovaného a zároveň

priezračne *zjednocujúceho* dialogického diania. Účasť na jeho univerzalite od základov premieňa náš život. Týmito slovami končí svoje podnetné úvahy Poláková.

Osobne oceňujem prínos Polákovej knihy k objasneniu dnes pomerne frekventovaného, avšak často dosť vágne chápaného pojmu *dialógu*. Za podnetné považujem tiež autorkine vymedzenie dialógu ako intersubjektívnej komunikácie, ktorou sa otvárajú bytostné hĺbky ľudskej existencie. Možno len súhlasiť s tvrdením autorky, že cieľom dialógu je *vzájomné porozumenie*. V dnešnej pluralistickej spoločnosti, v ktorej si nikto nemôže robiť nárok na jedinu a výlučnú pravdu, je to mimoriadne dôležité zistenie. K vzájomnému porozumeniu môže dôjsť len vtedy, keď účastníci dialógu budú ochotní tolerovať „inakosť“ druhého. Dialóg sa potom stane „úzkou bránou“ k *transcendentnej pravde*, ktorú si nikto nemôže privlastniť. Boh umožňuje dialóg tým, že ho zakladá a vstupuje do neho ako účastník. Kniha je vhodná ako inšpirácia ďalšieho premýšľania nielen pre filozofov a teológov, ale pre všetkých ľudí ochotných učiť sa viesť čestný a otvorený dialóg.

Štefan Šrobár

Mgr. Ing. Štefan Šrobár, CSc.
Laurinská 12
811 01 Bratislava 1
SR

PETER RUSTERHOLZ – RUTH MEYER SCHWEIZER (Ed.):

Kulturhistorische Vorlesungen: Aktualität und Vergänglichkeit der Leitwissenschaften (Kultúrnohistorické prednášky: Aktuálnosť a nestálosť vzorových vedeckých disciplín)

Bonn/Berlin etc.: (Universität Bern) Peter Lang Verlag 2009, 204 s.

Problém hľadania jednotiacieho základu vied patrí k predmetom záujmu filozofie už od nepamäti a zamestnáva filozofov, metodológov vied i kritických vedcov ako predstaviteľov jednotlivých disciplín vo všetkých epochách dejín myslenia. Hľadanie spoľahlivých poznávacích metód a kriticky istého poznania viedlo k etablovaniu epistemológie a k jej dominancii v nepokojných časoch novovekej filozofie. Pozitivismus v 19. a 20. storočí hľadal hierarchiu vedeckých disciplín na základe možného a postupného redukcionizmu, až napokon novopozitivismus podľahol tomuto zvodnému kúzlu naplno a usiloval sa etablovať *jednotnú vedu* ako scientistický obraz sveta na základe fyziky. I keď dnes sme už voči pokusom tohto druhu viacmenej imúnni, téma organizácie a hierarchizácie vedenia a vied zostáva naďalej aktuálna, keďže vzhľadom na neustály nárast poznatkov vied sme čoraz viac konfrontovaní so záplavou informácií a obsahov poznania. Predkladaný zborník sa venuje otázke, či v tejto záplave poznania jestvujú vedy, ktoré by nám slúžili v systéme vied a poznania ako *vzorové* či *paradigmatické, predobrazové* alebo *určujúce* – krátky výstižný ekvivalent nemeckého výrazu „*Leitwissenschaft*“ asi nemáme – a ktoré by svojim postavením v systéme vied, metodológiou či obsahovým záberom ovplyvňovali alebo usmerňovali ďalšie disciplíny. Zaiste možno v reflexiách tohto druhu vidieť tiež odzrkadlenie hľadania či konštruovania *vzorového, paradigma-*